

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
SHAROF RASHIDOV NOMIDAGI
SAMARQAND DAVLAT
UNIVERSITETI
GEOGRAGIYA VA EKOLOGIYA

Ro'yxatga olindi:
№ BD-60820100
60820100-
2024 yil "10" 12

MUHANDISLIK GEODEZIYASI VA TOPOGRAFIK CHIZMACHILIK
FAN DASTURI

Bilim sohasi:	800 000- Qishloq, o'rmon, baliq xo'jaligi va veterinariya
Ta'lim sohasi:	820 000 – O'rmon xo'jaligi
Ta'lim yo'nalishi:	60820100- O'rmonchilik va aholi yashash joylarini ko'kalamzorlashtirish

Samarqand-2024

Fan/modul kodi MGTC 1204	O'quv yili 2024-2025	Semestr 2	ECTS - Kreditlar 6
Fan/modul turi Majburiy	Ta'lim tili O'zbek	Haftadagi dars soatlari 3	Umumiy (soat)
1.	Fan nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	180
	Muhandislik geodeziyasi va topografik chizmachilik	80	100

Fanning maqsadi (FM)	I. FANNING MAZMUNI
FM1	Ushbu fan dasturi mazmunidan kelib chiqqan holda har bir mutaxassis chizmachilik qonun va qoidalarini mukammal bilishlari, unda qo'llaniladigan asbob-uskunalarini, shartli belgilarni tushinishi, ishlatish, zamonaviy texnologiyalarni qo'llay olishi hamda o'zi mustaqil chizma olishi kerak. Shundan kelib chiqib ta'lim olayotgan talabalarga geodezik quydonlarda ishlatiladigan raqamlarni, shifrlarni tez va ixcham yozishni, shartli belgilarni o'z joyida ishlatishni bilishlari kerak. Bu esa topografik chizmachilikning ahamiyati juda yuqori ekanligini va bajariladigan ishlarni samarasini oshirishni ta'minlaydi. Fanni o'qitishdan maqsadi fanni o'rganayotgan talabalar chizmachilikda ishlatiladigan chizma qurollarni talab darajasida aniqlik beradigan xolatini bilishi va ish qurollarini shu darajaga keltira olishi, qog'oz va qalamlarni sifatiga ko'ra ishlatish, o'rmon yerlarni plan-karta (topografik karta va planlari, fotoplanlar, yer tuzish chizmalari va boshqalar) hujjatlarini o'qishni muvommiligi bilishlari, ular ongiga singdirish va ko'nikmalar hosil qilishdan iborat bo'lib, ularga mos bilim va malakalarni shakllantirishdir.

	Fan mazmuni
	II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari) III.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: Mashg'ulotlar shakli: ma'ruza (M)
M1	Muhandislik geodeziyasi va topografik chizmachilik fanining rivojlanish tendensiyasi. Fanning maqsadi va vazifalari. Topografik shartli belgilar, ularning turlari Topografik chizmachilikning maqsadi va vazifasi, rivojlanish tarixi, topografik chizmachilikda qo'yiladigan aniqlik darajasining shartlari.
M2	Topografik chizmachilikda ishlatiladigan qurollar. Joyda chiziq uzunligini o'lchash. Topografik kartalar. Topokartalarni tuzishning turli bosqichlari. Chizg'ichlar reysfederlar, krontsirkul, uchburchaklar, sirkullar, Drobishev lineykasi va uskunalar qo'yiladigan talablar. Chizma qurollarni tekshirish va ishga tayyorlash.

M3	Chizmachilikda ishlatiladigan qalamlar. Burchak o'lchash. Nuqtali graffikaning xususiyatlarini o'rganish. Gorizontal va vertikal burchaklarni o'lchash Chizmachilikda ishlatiladigan qalamlar. Ularning turlari, katiklik darajasi va ularni qog'oz turi, ob-havoga qarab ishlatish.
M4	Teodolit syonkasi, Teodolit yo'lini o'rnatish. Oralig'i 1 mm dan parallel chiziqlarni sinusli chizgich yordamida va oddiy chizgichda chizish. Maydon hisolash. Topografik chizmachilikning ahamiyati va vazifalari. Turiga qarab reysfederlarni ishlatish qoidalari. Durnalqo'perolar bilan chizish.
M5	Yer maydonlarini hisoblash usullari. Balandligi 8 mm dan har tarafga yoysimon va to'liqsimon chiziqlarni turli qalinlikda chizish. Chiziqlar qalamda chizilib keyin tushda ko'tariladi. Oralig'i 5mm dan kvadrat turlarning diagonalini birlashtirib qalamda va tushda chizish.
M6	Nivelirash turlari, Maydonni nivelirash. Geodeziyada ishlatiladigan raqamlarni yozish. Balandligi 8 mm bo'lgan misr Ostov harflarini ularning balandligi, eni va oralig'ini hisobga olgan holda yozish. Yozma misr ostov harflarni yozish.
M7	Yuzani nivelirash. Yuza nivelirash usullari, qo'llanish soxasi va ish tarkibi. Kvadratlar usulida yuzani nivelirash. Yuzani vertikal loyixalash.
M8	Taxometrik syonka. Tavislot va relg'efni syonka qilish. Taxometrik syonka paytida kameral ishlari. Taxometrik plan olish jurnali. Taxometrik yo'l uchlarning balandliklarini hisoblash qaydnomasi. Taxometrik yo'l uchlari koordinatalarini hisoblash.
M9	Topografik chizmachilikning ahamiyati va vazifalari. Chizmachilik asboblari va uskunlari: qog'oz turlari. Qalamda chizilgan harflarni reysfederda tush bilan chizish. Har xil kattalikda (12, 14 mm va undan katta) badiiy (xudojestvenniy-badiy) shifrlarni turli usullar bilan chizish. Shifrlar tasnifi. Yer tuzish chizma xujjatlarida qo'llaniladigan turli shifrlar.
M10	Plan va kartalarga rang berish. Zamonaviy geodezik asboblardan foydalanish. Chizmachilik asboblari va uskunlari. Sariq, ko'k va qizil rangli plastinkalarni bo'yash. Bo'yloqlar bilan boshqa rang chiqarish.
M11	Rang modellari. Topografik karta, plan, masshtab. Orientirash. Rang modellari. (Topografik shartli belgilar). Rang modellari haqida tushuncha. Topografik chizmachilikda komp'yuter grafikadan foydalanish.
M12	Geodeziyada qo'llaniladigan o'lchov birliklari. Topografik shartli belgilar va ularning turlari. Issiq va sovuq ranglarni qo'llash tartibi. (Topografik va kartografik shartli belgilar). Issiq va sovuq ranglarni qo'llash tartibi. Ranglarni yaratish.
III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar: seminar (S)	
A1	Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi. Elementar shakllardan foydalanib, nuqtali kartografik shart belgilarni yaratish.

A2	Shartli belgilar kutubxonasini tuzish.
A3	Nuqtali, chiziqli va maydonli shartli belgilar haqida tushuncha.
A4	Nuqtali grafikning xususiyatlarini o'rganish.
A5	Yaqqol ko'rinishdagi nuqtali shartli belgilarni yaratish.
A6	Shriftlar va ularning vazifalari.
A7	Murakkab ko'rinishdagi nuqtali va chiziqli shartli belgilarni yaratish.
A8	Kartadagi yozuvlarning xususiyatini o'rganish.
A9	Global Mapper dasturi yordamida nuqtali, chiziqli kartografik shartli belgilarni qurish.
A10	Ranglarning tabiatini o'rganish.
A11	Geografik ob'ektlar nomlarini kompyuter dasturlari asosida joylashtirish.
A12	Karta va planlar uchun foydalaniladigan qog'oz turlari va formati.
A13	CorelDraw dasturi yordamida kartaning mazmun elementlarini yaratish.
A14	Topografik planda berilgan chiziqlarning qiyalik burchagi va nisbatligini aniqlash.
A15	Ranglar orqali farqlab, maydonli shartli belgilarni qurish.
A16	Masofani o'lchash usullari.
A17	Rangli xususiyatiga asosan farqlanuvchi rangli shkalalarni qurish.
A18	Gorizontal va vertikal burchaklarni o'lchash.
A19	Gipsometrik kartaning fragmentini jixozlash.
A20	Joyni daryoning ikki tomonidan nivelirlash.

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular
 "Muhandislik geodeziyasi va topografik chizmachilik" fani bo'yicha mustaqil ta'lim va ishlarining kalendari tematik rejasini

No	Mustaqil ta'lim mavzulari
1.	Fanning maqsadi va vazifalari
2.	Topografik chizmachilikning maqsadi va vazifasi, rivojlanish tarixi.
3.	Topografik chizmachilikda qo'yiladigan aniqlik darajasining shartlari.
4.	Topografik chizmachilikda ishlatiladigan qurollar chizg'ichlar reysfederlar, kronisirkul, uelburchaklar, sirkullar.
5.	Drobishev lineykasi va uskunalar qo'yiladigan talablar.
6.	Chizma qurollarni tekshirish va ishga tayyorlash.
7.	Chizmachilikda ishlatiladigan qalamlar va ularning turlari, kattiklik darajasi va ularni qog'oz turi, ob-xavoga qarab ishlatish.
8.	Oralig' 1 mm dan parralel chizuvchilarni sinusli chizg'ich yordamida va oddiy chizg'ichda chizish.
9.	Turiga qarab reysfederlarni ishlatish koidalari.

10.	Dumalok perolar bilan chizish.
11.	Balandligi 8 mm, oralig'i 2 mm qalinligi 0.1; 0.3 va 0.5 bo'lgan tik chiziqlarni chizish ishlatmasidan chizish.
12.	Balandligi 8 mm dan xar tarafga eysimon va to'liqsimon chiziqlarni turli qalinlikda chizish.
13.	Chiziqlar qalamda chizilib keyin tushda kutariladi.
14.	Oralig'i 5mm dan kvadrat turlarning diagonalini birlashtirib qalamda va tushda chizish.
15.	Geodeziyada ishlatiladigan raqamlarni yozish.
16.	Balandligi 8 mm bo'lgan misr Ostov xarflarini ularning balandligi, eni va oraligini hisobga olgan xolda chizish.
17.	Yozma misr ostov xarflarni chizish.
18.	Qalamda chizilgan xarflarni reysfederda tush bilan chizish.
19.	Har xil kattalikda (12, 14 mm va undan katta) badiiy (xudojostvenniy) shriftlarni turli usullar bilan chizish.
20.	Shriftlar tasnifi.
21.	Yer tuzish chizma xujjatlarida qo'llaniladigan turli shriftlar.
22.	Plan va kartalarga rang berish.
23.	Sariq, ko'k va qizil rangli plastinkalarni bo'yash.
24.	Bo'y oqlar bilan boshqa rang chiqarish.
25.	Yer tuzish va er kadastr grafik hujjatlarini rangli jihozlashning ahamiyati.
26.	Akvarels (suvi) bo'y oqlar, rangli tushlarning qo'llanilishi.
27.	Topografik va er tuzish chizmalarini bo'yash.
28.	Topografik shartli belgilar.
29.	Chizma pero bilan sholiqning, botqoqlikning shartli belgilarni chizish.
30.	Gorizontal bilan relsefni tasvirlash.

V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)

- Fanni o'zlashtirish natijasida talaba;
- Fanning vazifasi – topografik chizmachilik asosida xalq xo'jaligining barcha sohalarida zarur bo'lgan karta va planlarni tuzishda, rasmiylashtirishda, ularni baholash va iqtisodiy asoslash usullarini takomillashtirish, samaradorligini oshirish yo'llarini aniqlash haqida *tasavvurga ega bo'lishi; (bilim).*
- Fanni o'rganishda mamlakatimizdagi va jaxon mamlakatlaridagi zamonaviy karta tuzish tizimidagi o'zgarishlar to'g'risidagi ma'lumotlardan keng foydalanish lozim. Bunda Xalqaro Internet tizimi, Geodezik jamiyat uyushmasi va boshqa ko'plab korxona va muassasalarning materiallaridan foydalanishni *bilishi va ulardan foydalana olishi;* *(ko'nikma);*
 - O'lkashtirish materiallarini kartografik tahlil qilish *ko'nikmasiga ega bo'lishi kerak. (malaka).*

VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:

- Ma'ruza;
- Interfaol keys-stadlar;
- Seminarlar (mantiqiy fikrlash, blits savollari);
- Guruhlarda dasturlarda ishlash;
- Taqdimot tayyorlash;
- Individual loyihalar;
- Jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar

VII. Kreditni olish uchun talablar:

Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'liq o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettirish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil ishlash, oraliq nazorat shaklida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ismni topshirish.

1.	Qoraboyeva va boshqalar. Muhandislik geodeziyasi va topografik chizmachilik, ToshDAU, 2018. 320 bet
b.	2. Norxo'yev K.I. Injenerlik geodeziyasidan praktikum. – Toshkent: O'qituvchi, 1976. – 242 b.
3.	Hasanov I. va b., O'zbekiston tabiiy geografiyasi. O'quv qo'llanma. TIMI, 2016. 113 bet
4.	Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent, O'zbekiston, 2016. – 56 b.
5.	Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib - intizom va shaxsiy javobgarlik – xar bir raxbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Toshkent, O'zbekiston, 2017. – 104b.
6.	Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligini garovi. Toshkent, O'zbekiston, 2017. – 48b.
7.	Mirziyoev Sh.M. O'zbekistonda rivojlanishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi. T. O'zbekiston, 2017. «Gazeta.uz».
8.	Mirzaliyev T. Kartografiya. – Toshkent: O'z.MU, 2006. – 196 b.
9.	Mirzaliyev T., Musayev I. Kartografiya. Toshkent, Ziyonur, 2007. – 160 b.
10.	Byerlyant A.M. Kartografiya M., Uchebnik dlya VUZov, Aspekt Press, 2002. – 336s.
11.	Nurmatov E., Musayev I.M. Geodeziya va kartografiya atamalar. Toshkent, TIKXMI, 2000. – 24b.
12.	Pardayev G' va b. O'riya Osiyo geografiyasi. Toshkent, "Cho'pon", 2007
13.	O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi. 12 - jild. Toshkent, "Ensiklopediya" nashriyoti, 2007.
14.	M. Aminov, A. Abduraximov. O'zbekiston viloyatlari, Korakalpoq iston. Toshkent bosh taxiriyati. 1995 y.
15.	G'ulomov P.N. Umumiy Yer bilimi. Ma'ruzalari matni. Toshkent, "Universitet", 2000 y. 14. Ro'ziqulova O., Abdunazarov O'Q. Tabiiy geografiya. O'quv qo'llanma. TIMI, 2016
16.	Axborot manbaalari
17.	15. http://www.cartografiya.com ,
18.	16. http://www.migaik.ru ,
19.	17. http://www.guz.ru ,
20.	18. http://www.mapping.com
21.	19. www.ziyo.net
22.	7. Fan dasturi Sh. Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Kengashining 2024 yil "24" avgustdagidagi 1-son bayonnomasi bilan ma'qullangan.
23.	8. Fan/modul uchun mas'ulalar:
24.	Tuxtamishev Sh. Sh. – "Geologiya va gidrometeorologiya" kafedrasi dotsenti.
25.	9. Taqrizchilar:
26.	Suyunov A. S. – Samarqand davlat arxitektura qurilish universiteti dotsenti (tashqi)
27.	B.A. Meliyev E. SamDU – "Geologiya va gidrometeorologiya" kafedrasi mudiri, dotsent

Universitetning 2024-yil 16-avgustdagi 30-Laj buyrug'i asosida
Fan dasturlari va mustaqil ta'lim to'plashlarini ishlab chiqishga ma'sul ishchi guruhi:

Rais – Xaydarov S.A.

Kafedra mudiri:

A.B. Meliyev

Fakultet dekani:

S.B. Abbasov

Sh. Rashidov nomidagi

SamDU O'quv ishlari bo'yicha

1-prorektor:

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Geografiya va ekologiya fakulteti "Geologiya va gidrometeorologiya" kafedrasi dotsenti Sh.Sh. Tuxtamishev tomonidan 60820100- O'rmonchilik va aholi yashash joylarini ko'klamzorlashtirish ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabalari uchun "Muxandislik geodeziyasi va topografik chizmachilik" fanidan fan dasturlari

T A Q R I Z

Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida bugungi kunda amalga oshirilayotgan chuqur islohotlarga muvofiq ravishda, davr talabiga mos keladigan, yuqori malakali gidrologiya bakalavrlarini tayyorlash dolzarb ahamiyatga ega. Bu borada 60820100- O'rmonchilik va aholi yashash joylarini ko'klamzorlashtirish ta'lim yo'nalishi namunaviy o'quv rejasiga kiritilgan "Muxandislik geodeziyasi va topografik chizmachilik" o'quv fani alohida o'rta egallaydi.

Taqriz etilayotgan fan dasturi Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Geografiya va ekologiya fakulteti Geologiya va gidrometeorologiya kafedrasida Sh.Sh. Tuxtamishev tomonidan yuqorida qayd etilgan yo'nalishning Malaka talablaridan kelib chiqqan holda ishlab chiqilgan.

Dasturda qayd etilganidek, Muxandislik geodeziyasi va topografik chizmachilik fani talabalarga chizmachilik qonun va qoidalarini mukammal bilishlari, unda qo'llaniladigan asbob-uskunalarni, shartli belgilarni tushinishi, ishlatish olishi, zamonaviy texnologiyalarni qo'llay olishi hamda o'zi mustaqil chiza olishi kerak. Shundan kelib chiqib ta'lim olayotgan talabalarga geodezik qaydnomalarda ishlatiladigan raqamlarni, shifrlarni tez va ischam yozishini, shartli belgilarni haqida bilim va ularni amalda qo'llash bo'yicha ko'nikmalar hamda malakalar shakllanadi.

Dasturning asosiy, ya'ni ma'ruzalari mavzulari qayd etilgan qismida yuqorida sanab o'tilgan maqsad va vazifalar o'zining to'liq aksini to'g'an. Ushbu bo'limda fanni o'rganish maqsadida keltirilgan mavzular o'zaro o'zviy bog'langan bo'lib, bir-birini mazmunan to'ldirib boradi.

Dasturda bajarilishi rejalashtirilgan amaliy mashg'ulotlar va ularning mavzulari esa barcha nazariy bilimlarni qamrab olgan bo'lib, ularni amalda oshirish talabalar bilimni yanada mustahkamlaydi.

Sir emaski, har bir fanni o'rganishda bu jarayonga imkon beradigan munbalaridan, ya'ni darsliklar, o'quv qo'llanmalari va hatto ilmiy monografiyalardan foydalanish o'riniidir. Fikrimizcha dastur so'ngida mualliflar tomonidan keltirilgan adabiyotlar ro'yxati shu masalalarni hisobga olgan holda janlangan.

Yuqorida bayon etilgan filrlarimizga xulosa qilib aytganda, SamDUda Sh.Sh. Tuxtamishev tomonidan tuzilgan «Muxandislik geodeziyasi va topografik chizmachilik» fanining fan dasturi shu fanni o'rganish bo'yicha 60820100- O'rmonchilik va aholi yashash joylarini ko'klamzorlashtirish yo'nalishining Malaka talablarida qayd etilgan vazifalarga to'la javob beradi va uni tasdiqla tavsiya etaman.

Mirzo Ung'bek nomidagi SamDAQU,
Geomatika muhandisligi kafedrasi
dotsenti

Sh.A. Suyunov
TASDIQLAYMAN
K.B. Boshqirg'i

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Geografiya va ekologiya fakulteti "Geologiya va gidrometeorologiya" kafedrasi dotsenti Sh.Sh.Tuxtamishev tomonidan 60820100- O'rmonchilik va aholi yashash joylarini ko'kalamzorlashtirish ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabalari uchun "Muxandislik geodeziyasi va topografik chizmachilik" fanidan fan dasturiga

T A Q R I Z

Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida bugungi kunda amalga oshirilayotgan chuqur islohatlarga muvofiq ravishda, davr talabiga mos keladigan, yuqori malakali gidrologiya bakalavrlarini tayyorlash dolzarb ahamiyatga ega. Bu borada 60820100- O'rmonchilik va aholi yashash joylarini ko'kalamzorlashtirish ta'lim yo'nalishi namunaviy o'quv rejasiga kiritilgan "Muxandislik geodeziyasi va topografik chizmachilik" o'quv fani alohida o'rin egallaydi.

Taqriz etilayotgan fan dasturi Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Geografiya va ekologiya fakulteti Geologiya va gidrometeorologiya kafedrasida, Sh.Sh.Tuxtamishev tomonidan yuqorida qayd etilgan yo'nalishning Malaka talablaridan kelib chiqqan holda ishlab chiqilgan.

Dasturda qayd etilganidek, Muxandislik geodeziyasi va topografik chizmachilik fani talabalarga chizmachilikda ishlatiladigan chizma qurollarni talab darajasida aniqlik beradigan xolatini bilishi va ish qurollarini shu darajaga keltira olishi, qog'oz va qalamlarni sifatiga ko'ra ishlatish, o'rmon yerlarini plan-karta (topografik karta va planlari, fotoplanlar, yer tuzish chizmalari va boshqalar) hujjatlarini o'qishni muximligini bilishlari haqida bilim va ularni amalda qo'llash bo'yicha ko'nikmalar hamda malakalar shakllanadi.

Dasturning asosiy, ya'ni ma'ruzalar mavzulari qayd etilgan qismida yuqorida sanab o'tilgan maqsad va vazifalar o'zining to'liq aksini topgan. Ushbu bo'limda fanni o'rganish maqsadida keltirilgan mavzular o'zaro o'zviy bog'langan bo'lib, bir-birini mazmunan to'ldirib boradi.

Dasturda bajarilishi rejalashtirilgan amaliy mashg'ulotlar va ularning mavzulari esa barcha nazariy bilimlarni qamrab olgan bo'lib, ularni amalda oshirish talabalar bilimini yanada mustahkamlaydi.

Sir emaski, har bir fanni o'rganishda bu jarayonga imkon beradigan manbalardan, ya'ni darsliklar, o'quv qo'llanmalari va hatto ilmiy monografiyalardan foydalanish o'rindir. Fikrimizcha dastur so'ngida mualliflar tomonidan keltirilgan adabiyotlar ro'yxati shu masalarni hisobga olgan holda jamlangan.

Yuqorida bayon etilgan fikrlarimizga xulosa qilib aytganda, Samarqand davlat universiteti tomonidan tuzilgan "Muxandislik geodeziyasi va topografik chizmachilik" fanining fan dasturi shu fanni o'rganish bo'yicha 60820100- O'rmonchilik va aholi yashash joylarini ko'kalamzorlashtirish yo'nalishining Malaka talablarida qayd etilgan vazifalarga to'la javob beradi va uni tasdiqla tavsiya etaman.

"Geologiya va gidrometeorologiya"
kafedrasi muduri, dotsent

B.A.Meliyev

